

Suomen lauseopin ongelmia VI

Vieläkin subjektista

Se subjektin sijaa sekä subjektin ja predikaatin numeruskongruenssia koskeva selvitysyrittäminen, joka sisältyi kirjoitukseeni »Suomen lauseopin ongelmia I—III» (Vir. 1954), oli alkuna Virittäjän palstoilla näihin asti jatkuneelle keskustelulle, jonka keskeiseksi kysymykseksi on muodostunut partitiivisubjektin käyttö. Ahkerin ja eniten palstatilaa käyttänyt keskustelija on ollut prof. AARNI PENTTILÄ, joka on useassa kohdin vastustanut minun esittämiäni mielipiteitä. Viime kirjoitukseni (Suomen lauseopin ongelmia V, Vir. 1956) jälkeen hän jo samassa Virittäjän vihossa — hän näkyy lehden toimituksen jäsenenä tutustuneen kirjoituksiini jo ennen niiden painamista — julkaisi kirjoituksen »Vieläkin subjektin totaalisuuden ja partiaalisuuden seikoista», joka osoittaa hänen osittain tulkinneen esittämäni väärin ja joka muutenkin antaa minulle aiheita vielä hiukan jatkaa muutamien keskeisimpien kysymysten selvittelyä. Myös apul.prof. PAAVO SIRO on yhtynyt keskusteluun kirjoituksellaan »Suomen kielen subjektista kielen rakenteen osana» (Vir. 1957).

1. **J a o l l i s u u s.** Sanat *jaollinen* ja *jaoton* ovat suomen kielen omista varoista muodostettuja johdannaisia, joilla jo sellaisina on jokin merkityssisältö, vaikka jonkin verran epämääräinen. Niiden käyttö tieteellisinä oppisanoina edellyttää, että on tarkemmin sovittu tai ilmoitettu, mitä niillä tarkoitetaan. On itsestään selvää, että merkitystä näin täsmennettäessä on pysyttävä sanojen »luonnollisen» merkityksen rajoissa. Käyttäessäni näitä sanoja kielitieteellisinä termeinä olen koettanut noudattaa näitä periaatteita. Penttilä antaa samoille oppisanoille erilaisen merkityksen kuin minä. Jokin muodostamani sääntö ja yleensä koko esitykseni pitää paikkansa tietenkin vain sillä edellytyksellä, että siinä oleville oppisanoille annetaan se merkitys, jossa minä olen ilmoittanut niitä käyttäväni. Jos niille annetaan jokin muu merkitys, ei esitykseni sellaisenaan pidä paikkaansa. Erimielisyys koskee sellaisessa tapauksessa oppisanojen merkitystä, siis terminologista seikkaa, eikä tällainen asiain-tila kumoa esitykseni asiasisältöä.

Seuraavista syistä minun kuitenkin on vielä kosketettava tätä kysymystä.

Ensinnäkin näyttää siltä, ettei ole oikein ymmärretty, mitä olen tarkoittanut puhuessani jaollisuudesta ja jaottomuudesta. Toiseksi Penttilä on oman jaollisuuskäsityksensä puolesta esittänyt perusteluja, jotka suoranaisesti koskevat partitiivisubjektin käyttöä, mutta jotka mielestäni eivät ole sopuisoinnussa kielellisten tosiasian kanssa.

Otan ensin käsiteltäväksi kysymyksen sisällykseltään kieltävien tai epäilevien lauseiden subjektien jaollisuudesta. On oltu yhtä mieltä siitä, että tällaisen lauseen subjekti voi jaottomanakin olla partitiivissa, kunnes Penttilä äskettäin esitti sellaisen uuden ajatuksen, että partitiivisubjekti on aina, kieltävissäkin lauseissa, jaollinen sane (Vir. 1956 s. 35—). Katson jo Vir. 1956 s. 337— osoittaneeni tämän uuden ajatuksen kestävämmyyden, mutta P:n sen jälkeen (Vir. 1956 s. 358—) esittämien selvennysten ja huomautusten johdosta on syytä vielä palata asiaan, vaikka myös Siro jo on asettunut vastustamaan tätä P:n mielipidettä (Vir. 1957 s. 187).

Lausetyypin *Ei kuole rikasta noitaa eikä viisasta vanhaapiikaa* P. sovittaa jaollisuuskäsitykseensä yllättävällä tavalla: saneliitot *rikasta noitaa* ja *viisasta vanhaapiikaa* ovatkin muka kollektiiveja, ja on kysymys »rikkaiden noitien muodostaman lajin osista, jotka ovat yksityisiä rikkaita noitia, ja vast. viisaiden vanhojen piikojen lajin osista». Ymmärtääkseni hän siis rinnastaa nämä tapaukset sellaisiin myöntäviin lauseisiin kuin *Tuvasa oli miestä kuin salkoa*. Viimeksi mainitussa on kysymys kokonaisuuden kvantiteetiltaan *e p ä m ä ä r ä i s e s t ä* osasta, mutta näin ei ole laita edellä mainitussa sananlaskussa. Siinä on kysymys yksilöstä eli, kuten Siro sanoo, »yksityisestä rikkaasta noidasta ja viisaasta vanhastapiiasta, ei kuitenkaan määrätarkoitteesta». Tämä näkyy siitäkin, että voidaan sanoa: *Ei kuole y h t ä k ä ä n rikasta noitaa*. Lauseen *Lääkäriä ei ollut lähettyvillä* subjektin tarkoitteena on Penttilän mukaan »lääkärien epämääräinen osa» (Vir. 1956 s. 35). Tämänkin tulkinnan osoittaa vääräksi jo se, että voidaan yhtä hyvin sanoa: *A i n o a t a k a a n lääkäriä e. o. l.* Kysymys on tässäkin yhdestä lääkäristä (spesies indef.). Jos tarkoitettaisiin »lääkärien epämääräistä osaa» eli siis epämääräistä lääkärijoukkoa, sanottaisiin: *Lääkäreitä e. o. l.* Myös sellaisessa laueessa kuin *Säiliössä ei ole litraakaan vettä* on ehdottomasti kysymys yhdestä litrasta.

Mahdotonta on selittää jaolliseksi myös sellaisen lauseen subjektia kuin *Annaa ei tullut*, jossa on kysymys tietystä Annasta. Viitataan aluksi seuraavaan P:n selitykseen: »Kirkko on palamisen suhteen jaoton, sillä kirkko palaa silloin, kun sen jokin osa on tulella, mikään osista ei voi siis palaa ikäänkuin itsenäisesti. Ja tietysti myös päinvastoin: jos kirkko ei pala, ei sen osakaan voi olla tulella. Kirkon jaottomuudesta palamisen suhteen on seurauksena, että ei voida sanoa *Pitäjän kirkkoa ei ole palanut*», jos nim. tarkoitetaan yksi-

tyistä kirkkoa (Vir. 1956 s. 358). Jos tämä todistelu hyväksytään, niin siitä seuraa kääntäen: koska voidaan sanoa *Annaa ei tullut*, on Anna tulemisen suhteen jaollinen, mikä äskeisen mukaan merkitsisi sitä, että jokin Annan osista voi tulla ikään kuin itsenäisesti, vaikkei Anna tulekaan!

Ajatusta, että kieltävänkin lauseen partitiivisubjekti olisi aina jaollinen, täytyy pitää erehdyksenä.

Erimielisyyttä on ollut myös erään nominatiivisubjektillisen lausetyypin subjektin jaollisuudesta. Penttilä sanoo viime kirjoituksessaan: » — — — jaollisuus ja jaottomuus ovat — — — yleensä vain välillisesti saneiden ominaisuuksia. Eivät saneet itse ole jaollisia eivätkä jaottomia, vaan jaollisia ja taottomia ovat ne kokonaisuudet, joita saneilla tarkoitetaan, siis eräässä japauksessa jokin kirkko, toisessa jokin orava, kolmannessa jokin jänis jne.» (Vir. 1956 s. 354). Tarkoitukseni ei ole esittää tämän johdosta varsinaisia vasta-aitteita, mutta on syytä huomata, että osa erimielisyyksistä on yhteydessä juuri tämän kysymyksen kanssa, kuten seuraavasta ilmenee. P:n kanta ei näytä olevan tässä suhteessa aivan johdonmukainen ja loppuun asti ajateltu.

Kirjoituksessani, joka aloitti nyt käynnissä olevan keskustelun (Vir. 1954), lähdin siitä käsityksestä, että jaollisuudella ja jaottomuudella aina tarkoitetaan saneiden tarkoitteiden jaollisuutta ja jaottomuutta.¹ Jos tästä pidetään johdonmukaisesti kiinni, joudutaan päättelemään seuraavasti. Koska esim. jokainen jauhoerä luonnostaan on jaollinen ja koska on tapana sanoa jaolliseksi myös sellaisia saneita, joiden tarkoite on jaollinen, on jauhoerää tarkoittava sane aina jaollinen. Sane *jauhot* olisi näin ollen jaollinen yhtä hyvin lauseessa *Minulla on nyt jauhot mukanani* kuin lauseessa *Jauhot ovat kosteita*. Molemmissa voi olla kysymys samasta jauhoerästäkin. Näin ymmärrettyä jaollisuutta ja jaottomuutta voitaisiin selvyiden vuoksi sanoa luontaiseksi jaollisuudeksi ja jaottomuudeksi.

Mutta on esitetty periaatteellisesti toisenlainenkin käsitys jaollisuudesta ja jaottomuudesta. Kun MATTI SADENIEMI lukee »jaollista käsitettä osoittaviin ilmauksiin» kuuluviksi myös infinitiivit ja lauseet (Vir. 1950 s. 47), niin silloin tuskin voidaan ajatella äskeiseen tapaan tarkoitteen jaollisuutta. Samassa kirjoituksessaan S. käyttääkin sellaista sanontaa, että jaottoman saneen tarkoitetta »ajatellaan ehjänä kokonaisuutena». Ei siis ole kysymys tarkoitteen ominaisuudesta sinänsä, vaan siitä, miltä kannalta sitä ajatellaan (vrt. Vir. 1955 s. 15). Kirjoitukseni »Suomen lauseopin ongelmia I—III» jälkeen S.

¹ Tarkoitin tällä samaa kuin Penttilä sanoessaan, että »jaollisia ja jaottomia ovat ne kokonaisuudet, joita saneilla tarkoitetaan». Käynnissä olevan keskustelun aikana on ilmennyt, ettei ole täyttä selvyttä ja yksimielisyyttä siitäkään, mitä oppisanalla *tarkoite* eri tapauksissa tarkoitetaan. Kun tämä seikka kuitenkin ei olennaisesti vaikuta keskustelun pääaiheeseen, en tässä ryhdy sitä pohtimaan.

omaksumaansa ajattelutapaa jatkaen esitti sellaisen käsityksen, että mm. seuraavien lauseiden subjektit ovat jaottomia: *Siihen on olemassa hyvät edellytykset, Lapissa on epäedulliset ilmastosuhteet, Miehillä oli mukanaan kirveet, Helsingissä on kaduilla nykyään kaikkialla sähkölamput, Hotellissa on hyvä ruoka* (Vir. 1955 s. 14). Penttilä yhtyi tähän mielipiteeseen ja lisäsi: »Myöskin O. IKOLAN esimerkkilauseen *Minulla on nyt jauhot mukamani sane jauhot* on käsitettävä jaottomaksi» (Vir. 1955 s. 152).² Tämä kanta merkitsi luopumista siitä käsityksestä, että jaollisuus ja jaottomuus aina ovat saneiden tarkoitteiden ominaisuuksia, ja sellaisen käsitystavan omaksumista, että ne ovat lähinnä kieliopillisia käsitteitä. Mahdotontahan on kuvitella, että esim. jokin jauhoerä sinänsä olisi jaoton. Sadeniemen ja Penttilän esittämien perustelujen nojalla ilmoitin sitten (liian kevytmielisestikö?) luopuvani varhemmasta jaollisuuskäsityksestäni ja yhtyväni heidän kantaansa (Vir. 1955 s. 319). Tästä kannasta oli johdonmukaisena seurauksena, että myös seuraavanlaisten lauseiden subjektit oli katsottava samassa mielessä kuin äskeisten jaottomiksi: *Kattilassa on jo vesi, Pöydässä on vielä jäljellä jänis, Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkko*. Osoitin sitten, että tällä tavoin ymmärretty jaollisten ja jaottomien saneiden ero kuvastui mm. sisällykseltään myöntävien eksistentiaalilauseiden subjektissa: jaollinen — partitiivi, jaoton — nominatiivi (ks. Vir. 1955 s. 327—). Kun tarkoitetaan näin ymmärrettyä jaollisuutta ja jaottomuutta, voitaisiin erotukseksi edellisestä puhua kieliopillisesta jaollisuudesta ja jaottomuudesta.

Että subjektin muoto määrätapauksissa riippuu siitä, ajatellaanko sen tarkoitetta jaollisena vai jaottomana, selviää seuraavasta. Kun vene tulee niemen takaa näkyviin, voidaan sanoa *Venettä näkyy jo*, jolloin lause nimenomaan ilmoittaa, että vain osa siitä näkyy. Sane *venettä* on tässä kieliopillisesti jaollinen.³ Mutta aivan samassa tilanteessa, vaikkei vene vielä näykään kokonaan, voidaan kyllä myös sanoa *Vene näkyy jo*. Tämä lause ei välttämättä merkitse, että vene on kokonaan näkyvissä, vaan puhuja voi tällaista lausetta käyttää myös halutessaan ilmaista havaintonsa epätarkemmin, tarkoittaen suunnilleen: näen jo, että vene on tuolla. Tällöin ei kiinnitetä nimenomaista huomiota siihen,

² Vir. 1956 s. 356 Penttilä sanoo epämääräisemmin: »Lauseissa *Minulla on jauhot mukamani* ja *Kattilassa on jo vesi* olevia subjekteja voisi äskeiseen tapaan sanoa jaottomiksi. Niiden merkityksessä on aines, joka estää niiden tarkoitteen jaollisuuden hyväksi käyttämisen. Että se aines on juuri mainittujen subjektisaneiden merkityksessä, on ilmeistä, sillä fyysikaalisena jauhoeränä ja vesieränä *jauhot* ja *vesi* ovat samanlaisia kuin mitkä muut jauho- ja vesierät tahansa.» Tarkoite siis on jaollinen, mutta sanetta »voisi sanoa» jaottomaksi. Kuitenkaan P. ei pidä mahdollisena, että myös *Pöydässä on vielä jäljellä jänis* ja *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkko* lauseiden subjekteja voisi sanoa jaottomiksi. Hänen tätä koskevaa perusteluaan en pidä päteväenä.

³ Tämän kantani olen selvästi ilmaissut jo Vir. 1956 s. 336, joten Siron toisenlainen käsitys mielipiteestäni (Vir. 1957 s. 183) on erheellinen.

näkykö vene kokonaan vai osaksi. Tässä tapauksessa siis subjektin tarkoitetta »ajatellaan ehjänä kokonaisuutena»: sane on kieliopillisesti jaoton. Jos taas tarkoitetaan, että vene näkyy kokonaan, niin silloinkin sane on kieliopillisesti jaoton. Samoin kuin esim. jauhoerää tarkoittava sane voi olla joskus kieliopillisesti jaollinen, joskus taas jaoton, samoin voi venettäkin tarkoittava sane olla kieliopillisesti jaollinen tai jaoton sen mukaan, miltä kannalta venettä ajatellaan. Jos se on kieliopillisesti jaollinen, sanotaan *Venettä näkyy jo*; jos se taas on kieliopillisesti jaoton, sanotaan *Vene näkyy jo*. Myöntävän eksistentiaalilauseen subjektia koskeva sääntöni ei näin ollen ole sillä tavoin »tyhjä», kuin Penttilä on väittänyt.

Olen siis jaollisuudesta ja jaottomuudesta puhuessani viime kirjoituksissani (Suomen lauseopin ongelmia IV ja V) tarkoittanut kieliopillista jaollisuutta ja jaottomuutta. En suinkaan väitä, että tämä on ainoa puolustettavissa oleva jaollisuuskäsitys; väitän vain, että tämä on johdonmukainen käsitys, jos lähdetään sille tielle, jolle Sadeniemi ja Penttilä ovat lähteneet leimatessaan jaottomiksi puheena olleiden lauseiden subjektit *edellytykset*, *jauhot* ym. Minun täytyy myöntää seuranneeni heitä tälle tielle vain epäroiden. Pidän edelleen harkinnan arvoisena sellaista terminologian täsmentämistä, että puhuttaisiin jaollisuudesta ja jaottomuudesta vain tarkoitettaessa luontaista jaollisuutta ja jaottomuutta. Oppisanojen »jaollinen» ja »jaoton» käyttö ei ole ollut subjektin sijaa koskevissa selvittelyissäni mikään ratkaiseva seikka. Asia, jonka olen näiden sanojen avulla halunnut ilmaista, voidaan ilmaista toisinkin, kuten tuonnempaa käy ilmi.

2. *Species*. Kirjoituksessani »Suomen lauseopin ongelmia I—III» koetin mm. tutkia, mitä suomen spesieksen ilmaisukeinoiksi katsotut seikat todellisuudessa ilmaisevat. Yksi tämän pohdinnan tuloksista oli se toteamus, että subjektissa esiintyvä nominatiivin ja partitiivin vastakohtaisuus ei kuvasta spesiesvastakohtaa sillä tavoin, kuin oli esitetty. Sen jälkeen on keskustelussa eri otteisiin kosketeltu spesieskysymystäkin.

Penttilä toi Vir. 1955 s. 152 näyttämölle uuden spesieskategorian: »puolidefiniittinen spesies». Tätä oppisanaa hän piti tarpeellisena lähinnä siksi, että sen avulla hänen mielestään voitiin yksinkertaistaa subjektin sijaa koskevia sääntöjä. Lisäksi hän katsoi tämän näkökohdan avulla voivansa historiallisestikin selittää predikaatin yksiköllisyyden sellaisissa lauseissa kuin *Säkissä on saappaat*. Vir. 1955 s. 319— esitin seikkoja, jotka mielestäni kumosivat nämä molemmat väitteet, ja epäilin uuden oppisanan tarpeellisuutta. Jo samassa Virittäjän vihossa oli P:n vastine, jossa hän puolusti uutta termiään laajentaen samalla »puolidefiniittisten saneiden» piiriä niin, että niihin tulivat kuulumaan sellaisetkin kuin sane *poikaa* lauseessa *Poikaa ei näkynyt kiven takaa*.

Tästä taas oli seurauksena, kuten olen huomauttanut (Vir. 1956 s. 350), että P:n muodostama subjektin sijaa koskeva sääntö kokonaan kumoutui.

Tämän jälkeen ei P. enää ole palannut tähän kysymykseen. Sen sijaan Siro on aiheellisesti todennut, että spesies-sanalla on tarkoitettu kahta asiaa: »Toisaalta subjekti voi laadultaan olla sellainen, että se tarkoittaa joko määräistä tai epämääräistä joukkoa, toisaalta sellainen, että se viittaa tunnettuun tai tuntemattomaan tarkoitteeseen.» Hän ehdottaa, että edellistä spesieksen lajia sanottaisiin kvantitatiiviseksi ja jälkimmäistä notiiviseksi spesieksiksi (Vir. 1957 s. 189). Tämä onkin huomattavin lisä, minkä Siro tässä kirjoituksessaan on tuonut käynnissä olevaan keskusteluun. Kvantitatiivisella spesieksellä on tärkeä merkitys subjektin muodonvaihtelussa. Tämä ilmenee selvästi esim. siitä säännön muodosta, jonka esitin Vir. 1956 s. 349, vaikka en siinä käyttänytäkään spesies-sanaa: »jos sisällykseltään myöntävässä eksistentiaalilauseessa on puhe jostakin kokonaisuudesta tai sen kvantiteetiltaan määräisestä osasta, on subjekti jaoton ja nominatiivissa (— — —), mutta jos tällaisessa lauseessa on puhe jonkin kokonaisuuden epämääräisestä osasta, on subjekti jaollinen ja partitiivissa». Kun on puhe kokonaisuudesta tai sen kvantiteetiltaan määräisestä osasta, on kvantitatiivinen spesies tietenkin definiittinen; kun taas on puhe kokonaisuuden epämääräisestä osasta, on kvantitatiivinen spesies indefiniittinen. Näitä termejä käyttäen voitaisiin äskeinen sääntö siis puhe seuraavaan asuun: sisällykseltään myöntävän eksistentiaalilauseen subjekti on nominatiivissa, jos sen kvantitatiivinen spesies on definiittinen, mutta partitiivissa, jos sen kvantitatiivinen spesies on indefiniittinen. Jälkimmäisessä tapauksessa subjekti on luontaisestikin jaollinen. Asiallisesti tämä sääntö vastaa täysin edellistä formulointia, kun muistamme, että siinä tarkoitettiin kieliopillista jaollisuutta ja jaottomuutta.⁴ Se käy sisällöltään jokseenkin yksiin myös Penttilän Vir. 1956 s. 358 ehdottaman sanamuodon kanssa.

3. Eksistentiaalilauseet. Subjektin sijaa sekä subjektin ja predikaatin numeruskongruenssia koskevissa selvittelyissäni on sangen keskeisellä sijalla ollut »eksistentiaalilauseen» käsite, jota olen seikkaperäisimmin selittänyt Vir. 1955 s. 322—. Olen tullut siihen tulokseen, että eksistentiaalilauseen predikaatti on aina yksikössä, silloinkin kun subjekti on mon.nominatiivissa. Lisäksi olen käsityksenäni esittänyt, että subjekti on partitiivissa sisällykseltään kieltävissä tai epäilevissä eksistentiaalilauseissa aina ja sisällykseltään myöntävissä eksistentiaalilauseissa silloin, kun se on (kieliopillisesti)

⁴ Huomaamme, että eksistentiaalilauseen subjektin ollessa kyseessä ovat kieliopillisesti jaottomat saneet kvantitatiiviselta spesiekseltään definiittisiä ja kieliopillisesti jaolliset kvantitatiiviselta spesiekseltään indefiniittisiä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että nämä kategoriat kaikissa muissakin tapauksissa peittäisivät toisensa.

jaollinen (tai, jos niin halutaan: kun sen kvantitatiivinen spesies on indefiniittinen); muuten subjekti on nominatiivissa.

Penttilä on kohdistanut varsin ankaraa kritiikkiä eksistentiaalilauseeseen käsitteeseen ja sen käyttämiseen tässä yhteydessä. Asiallinen kritiikki on hyödyllistä, mutta arvostelun kohteeksi joutuneella on oikeus odottaa, että vastapuoli ottaa huomioon kaiken olennaisen, mitä toinen on kiistanalaisesta asiasta sanonut. Tässä tapauksessa ei valitettavasti ole näin tapahtunut. Puhuessani subjektin tarkoitteen olemassaolon edellyttämisestä tai edellyttämättömyydestä olen alusta lähtien käyttänyt sanontoja, joista pitäisi selvästi käydä ilmi, että on kysymys olemassaolosta *puheena olevana aikana*. Kirjoitin Vir. 1955 s. 323: »Sillanpään lauseessa *Ei tullut enää Annaa* (— — —) ei subjekti ole indefiniittinen. Kuitenkaan ei lause sano, että Anna oli muualla, vaan jättää avoimeksi senkin mahdollisuuden, ettei häntä (enää)⁵ ollut olemassakaan.» On sanomatta selvää, että Annan »entinen olemassaolo» tässä on edellytetty; sen sijaan lause ei edellytä, että Anna *puheena olevana aikana* oli olemassa. Äsken siteeratun selitykseni johdosta P. kuitenkin kirjoitti: »Tuskin voi olla epäilystä siitä, että noiden sanojen viljelijä ei tätä definiittistä ilmausta käyttäessään edellyttäisi asianomaisen Annan olemassaoloa tai, jos hän tietää asianomaisen kuolleeksi, hänen *entistä*⁶ olemassaoloaan» (Vir. 1956 s. 42). Seuraavassa kirjoituksessani huomautin tämän johdosta: »Vetoaminen Annan *entiseen* olemassaoloon on aivan aiheetonta, sillä tietenkin olen tarkoittanut olemassa olemista *puheena olevana aikana* — — —» (Vir. 1956 s. 342). Tästä piittaamatta P. seuraavassa puheenvuorossaan sanoo: »Olen edellisessä kirjoituksessani huomauttanut myös siitä, että definiittisen subjektin tarkoitteen *nykyinen, entinen, tuleva tai kuviteltu* olemassaolo aina edellytetään. Näin ollen ei voisi olla partiaalisubjektillisia eksistenssilauseita, joiden subjekti on definiittinen, jos I:n säännöt pitäisivät paikkansa. Niinkuin tiedetään, on sellaisia partiaalisubjektillisia lauseita, joiden subjekti on määräinen. I. huomauttaa tähän mm., että 'Määräisyys ja olemassaolon edellyttämys ovat kaksi eri asiaa.' Tämä merkitsee tässä tapauksessa siis sitä, että voi puhua jostakin määräisestä olennosta tai oliosta edellyttämättä sen *entistä, nykyistä, tulevaa tai kuviteltua* olemassaoloa»⁷ (Vir. 1956 s. 362). Kuten edellisestäkin ilmenee, ei esitykseni suinkaan ole antanut aihetta tällaisiin mahdottomiin päätelmiin. Sellaisten eksistentiaalilauseiden olemassaolo, joissa on definiittinen partitiivisubjekti, ei ole ristiriidassa sääntöjeni kanssa, sillä määräisestäkin oliosta tai esineestä voi kyllä puhua edellyttämättä sen olemassa-

⁵ Alkutekstissä ei harv.

⁶ Harvennus minun.

⁷ Harvennukset minun.

olemista puheena olevana aikana. Näin on juuri laita lauseessa *Ei tullut enää Annaa*. P:n kritiikki kohdistuu siis tässä kohden johonkin aivan muuhun kuin minun tarkoittamaani ja selittämäni eksistentiaalilauseen käsitteeseen.

Samassa yhteydessä P. koskettelee esimerkkiäni *Yllätyin huomautessani, ettei poikaa ollutkaan* (puhuja oli huomannut erehdykseksi aikaisemman luulonsa, että eräällä avioparilla oli poika). Tämä virke ei tietenkään edellytä, että tarkoitettu poika puheena olevana aikana oli olemassa, kuten esim. virke *Yllätyin huomautessani, ettei poika ollut kotona* edellyttää. Edellisessä *että*-lauseessa on kysymys olemassaolosta, mutta jälkimmäisessä ei; edellinen on eksistentiaalilause, jälkimmäinen ei. Ei tämän pitäisi olla kovin vaikea asia, vaikka P. niin väittää.

Penttilä sanoo viime kirjoituksessaan: »jos on niin, että olen ollut I:n eksistentiaalilauseiden kritiikissä väärässä, täytyy minun ainakin sen verran sanoa, että olen yrittänyt tarjota helpompaa tietä partiaalisubjektin hallitsemiseen. Minulle on riittänyt se, että olen puhunut eksistenssilauseista (niiden tunteminen ei kai ole ylivoimainen asia). Jos sellaisissa lauseissa subjekti on jaollinen, voidaan niihin sovittaa partiaallinen subjekti, mikäli partiaalisubjektin ilmaisutehtävä on asianomaisen puhujan tai kirjoittajan ilmaisupyrkimyksen mukainen.» Ja vähän aikaisemmin: »jos tuollaisessa eksistenssilauseessa subjekti on jaollinen, niin sen rinnalla on mahdollinen määrätehtävissä sellainen lause, jonka subjekti on partiaallinen.» (Vir. 1956 ss. 362 ja 361.) On syytä kokeilla näiden väitteiden paikkansapitävyyttä. Eksistenssilauseiksi P. nimittää »sellaisia lauseita, joiden predikaatti ilmaisee olemassa oloa, olemaan tuloa, olemasta lakkaamista, olotilan muutosta» (viimeksi mainittuun hän sisällyttää liikkeen) (Vir. 1955 s. 153). Tämän mukaan ovat seuraavat eksistenssilauseita (vaikka ne eivät ole minun tarkoittamassani mielessä eksistentiaalilauseita): *Ihmiset vanhenevat, Vaatteet tulivat märäksi, Pojat hyppäsivät ilmaan riemusta*. Kun näissä kaikissa subjekti epäilemättä on P:nkin mielestä jaollinen, pitäisi niihin äsken siteeraamieni väitteiden mukaan voida sovittaa partitiivi-subjekti ja pitäisi siis voida sanoa: *Ihmisiä vanhenee, Vaatteita tuli märäksi, Poikia hyppäsi ilmaan riemusta*. Kun nyt kuitenkin ei voida näin sanoa, täytyy todeta, että P:n tarjoama tie ei vie hänen asettamaansa päämäärään.

Penttilä on kritiikissään vedonnut siihen, etteivät sääntöni hänen mielestään sovellu opastamaan kieltä taitamatonta oikeiden lauseiden rakentamiseen (ks. esim. Vir. 1956 s. 357). Tähän huomauttaisin ensinnä, etten ole ensi sijassa pyrkinytkään käytännöllisten normatiivisten sääntöjen muodostamiseen ohjeeksi suomea opetteleville. Tällaiseen tarkoitukseen sopii toisi-

naan parhaiten sellainen »karkea» sääntö, joka ei ehkä ilmaise sitä, mikä asiassa on kaikkein olennaisinta, ja joka ei ehkä myöskään vie aivan jokaisessa tapauksessa oikeaan tulokseen, mutta jonka tarkkuus riittää käytännön tarpeisiin ja jota on helppo käytännössä soveltaa. Tähän pyrittäessä olisi luultavasti syytä jatkaa senkin seikan selvittämistä, mitkä verbit — ja minkälaisten adverbiaalien seurassa — voivat esiintyä eksistentiaalilauseiden predikaatteina. AIRILA on tätä kysymystä jonkin verran käsitellyt (SUST 52 s. 17—; vrt. Vir. 1954 s. 225).

Tämä käytännöllinen näkökohta ei ole ollut keskeinen suorittamissani selvittelyissä, vaan päämääräni on ollut puhtaasti tieteellinen: olen koettanut tutkia näitä kysymyksiä suomen kielen omalta pohjalta lähtien ja pyrkien saamaan selville, mikä asiassa on olennaista. Olen esim. koettanut selvittää, mikä on ominaista partitiivisubjektillisille lauseille verrattuna nominatiivisubjektillisiin. Tällöin olen tullut mm. siihen tulokseen, että kaikki partitiivisubjektilliset (ja lisäksi tietyt nominatiivisubjektilliset) lauseet ovat tarkoitamassani mielessä eksistentiaalilauseita. Tätä käsitystäni vastaan ei millään tavoin puhu se seikka, ettei eksistentiaalilauseiden kategoria ole jyrkkärajainen (vrt. Vir. 1956 s. 351—), joskin tämä seikka saattaa vähentää säännön käyttökelpoisuutta normatiivisena sääntönä. Eiväthän monet muutkaan syntaktiset kategoriat ole jyrkkärajaisia. Monesti voidaan käytännöllisesti katsoen sama asia ilmaista yhtä hyvin eksistentiaalisella kuin epäeksistentiaalisellakin lauseella, mikä määrätapauksissa merkitsee sitä, että voidaan käyttää yhtä hyvin partitiivi- kuin nominatiivisubjektia. Mutta valitessaan jommankumman puhuja tällaisessakin tapauksessa samalla asettaa etualalle joko eksistentiaalisen tai epäeksistentiaalisen näkökulman, sillä partitiivisubjekti rinnastaa lauseen muihin partitiivisubjektillisiin lauseisiin, jotka ovat eksistentiaalilauseita, nominatiivisubjekti taas muihin nominatiivisubjektillisiin lauseisiin. Voi olla asiallisesti samantekevää, sanotaanko *Kirkkoa ei näy tänne* vai *Kirkko ei näy tänne*, mutta näiden lauseiden välillä on kuitenkin mainitunlainen näkökulman ero.

Verrattakoon toisiinsa vielä seuraavia partitiivisubjektillisiä lauseita: *Opettajainhuoneeseen tuli oppilaita* — *Oppilaita tuli opettajainhuoneeseen* — *Oppilaitamme tuli o.* — *Oppilaitamme erehtyi o.* Tällaisina lauseet kuuluvat kaikki eksistentiaalilauseiden kategoriaan. Ensimmäisessä niistä on näkökulma hyvin selvästi eksistentiaalinen: lähtökohtana on lokaliteetti, ja ilmoitetaan, että siihen ilmestyi jotakin. Sen sijaan on etenkin sarjan viimeisessä lauseessa ainekasia, jotka jonkin verran lähentävät sitä epäeksistentiaaliin lauseisiin ja saavat sen partitiivisubjekteineen tuntumaan hieman väkinäiseltä. Tällaisia aineksia ovat nähtävästi possessiivisuffiksi ja predikaattiverbi, jotka — soveltaakseni tähän Airilan sanontaa (SUST 52 s. 17—) — eivät jätä subjektin epämääräi-

syyttä aivan niin koskemattomaksi, kuin tyypillisissä eksistentiaalilauseissa on laita. Minun kielikorvani mukaan olisikin sarjan viimeisen lauseen asemesta luontevampaa sanoa esim. *Muutamat oppilaistamme erehtyivät opettajainhuoneeseen*. Lauseen *Oppilaitamme erehtyi opettajainhuoneeseen* kelvollisuus todisteeksi partitiivisubjektin käyttöä tutkittaessa on kyseenalainen.

Olen edelleen sitä mieltä, että lauseen eksistentiaalisuus selittämässäni mielessä on partitiivisubjektin käyttöön olennaisesti vaikuttava tekijä.

*

Edellisestä ilmenee, ettei käydyssä keskustelussa ole saavutettu täyttä yksimielisyyttä — eikä sitä saavutettane, vaikka keskustelu vielä jatkuisikin. Luulisin kuitenkin, että tämä puheenvuoroni on voinut poistaa keskustelijoiden väliltä joitakin väärinkäsityksiä ja niiden mukana ehkä jonkun erimielisyyden aiheenkin, ja rohkenen toivoa, että se muutenkin on vähäiseltä osaltaan edistänyt käsiteltyjen kysymysten selvittämistä.

OSMO IKOLA

Probleme der finnischen Satzlehre VI

Noch einmal zum Subjekt

Anlässlich der Aufsätze von Aarni Penttilä und Paavo Siro (Vir. 1956 bzw. 1957) werden hier noch einige der wesentlichsten Fragen erörtert, welche Verf. unter gleichlautender Überschrift in Vir. 1954, 1955 u. 1956 behandelt hat.

Über die Fachausdrücke *partitiv* (teilbar) und *impartitiv* (unteilbar) herrscht bis auf weiteres keine Einigkeit. Die Ansicht Penttiläs, dass ein im Partitiv stehendes Subjekt auch in verneinenden und zweifelnden Sätzen immer ein partitives Wort sei, wird vom Verf. als irrtümlich nachgewiesen. P. behauptet z.B., dass es sich im Satze *Lääkäriä ei ollut lähetyvillä* 'Kein Arzt war in der Nähe' um »einen unbestimmten Teil der Ärzte« handle und das Subjekt *lääkäriä* (Partitiv Sing.) folglich ein partitives Wort sei. Dieses stimmt jedoch nicht, weil man auch sagen kann *Ainoatakaan lääkäriä ei ollut lähetyvillä* 'Kein einziger Arzt war in der Nähe'. In beiden Sätzen handelt es sich offensichtlich um einen einzelnen Arzt (Spezies indef.), und das Subjekt kann nur als impartitiv aufgefasst werden. Auch in solchen Sätzen wie *Anna ei tullut* (Subj.

Anna Partitiv Sing.) 'Keine Anna kam' ist es unmöglich, das Subjekt als ein partitives Wort aufzufassen.

Es gibt zwei verschiedene Prinzipien, auf welche sich die Auffassungen über die Partitivität und Impartitivität bauen können. Einerseits ist hervorgehoben worden, dass es sich hier immer um Eigenschaften der Dinge handle (so z.B. Penttilä Vir. 1956). Diese Auffassung bezeichnet Verf. mit dem Ausdruck »n a t ü r l i c h e Partitivität bzw. Impartitivität«. Andererseits hat Penttilä selbst (mit Hinweis auf einige Beweisführungen von Sadeniemi) die Meinung geäußert, dass die Subjekte in solchen Sätzen wie *Minulla on jauhot mukanani* (Subj. *jauhot* 'Mehl' Nominativ Plur.) 'Ich habe das Mehl mit mir' und *Kattilassa on jo vesi* (Subj. *vesi* 'Wasser' Nominativ Sing.) 'Im Kessel ist schon das (erforderliche) Wasser' impartitiv seien. Das Ding an sich (die gemeinte Menge Mehl bzw. Wasser) kann hier nicht unteilbar sein; es handelt sich darum, von welchem Gesichtspunkt aus es betrachtet wird. Verf. hat sich in Vir. 1955 dieser Ansicht Penttiläs angeschlossen, ist aber der

Meinung, dass dann auch die Subjekte der folgenden Sätze in demselben Sinn als impartitiv aufgefasst werden müssen: *Pöydässä on vielä jäljellä jänis* 'Auf dem Tisch ist noch ein (bzw. der) Hase übrig', *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkko* 'Hier ist zwischen Gebäuden eine (bzw. die) Kirche zu sehen'. Diese Auffassung bezeichnet Verf. mit dem Ausdruck »g r a m m a t i s c h e Partitivität bzw. Impartitivität».

In den Regeln vom Verf. Vir. 1955 S. 330 u. 332 ist also die grammatische Partitivität bzw. Impartitivität gemeint; Verf. gibt aber zu, dass dies nicht die einzig mögliche Auffassung ist. Aber wenn man die Tatsache, dass in den gegebenen Regeln die grammatische Teilbarkeit bezeichnet ist, in Betracht zieht, stimmt der Einwand Penttiläs nicht, dass die Regeln keine Möglichkeit bieten zu entscheiden, ob das Subjekt in einem bejahenden Existentialsatz im Nominativ oder im Partitiv stehen soll. Wenn z.B. ein Boot von einem bestimmten Standort aus hinter einer Halbinsel sichtbar wird, kann man mit Partitiv sagen *Venettä näkyy jo* 'Ein Teil vom Boot ist schon zu sehen', wobei das Subjekt *venettä* ein grammatisch partitives Wort ist. Aber in genau derselben Situation kann man auch mit Nominativ sagen *Vene näkyy jo*, wobei man keinen Wert darauf legt, ob das ganze Boot oder nur ein Teil davon zu sehen ist. In diesem Fall wird das Boot als ein unteilbares Ganzes betrachtet, und das Wort ist grammatisch impartitiv; ebenso dann, wenn gemeint ist, dass das ganze Boot schon zu sehen ist.

Der Begriff *Spezies* wird ebenfalls kurz berührt. Verf. schliesst sich der Meinung von Siro (Vir. 1957) an, dass mit diesem Wort zwei verschiedene Dinge bezeichnet wurden. Es kann sich erstens darum handeln, ob die Quantität bestimmt oder unbestimmt ist, und zweitens darum, ob das Ding bekannt oder unbekannt ist. Siro schlägt vor, dass man im ersten Fall von »quantitativer», im zweiten von »notiver» Spezies sprechen solle. Verf. zeigt, dass in Existentialsätzen ein grammatisch impartitives Subjekt immer nach der quantitativen Spezies definit und ein grammatisch partitives Subjekt nach der quantitativen Spezies

indefinit ist. Wenn man also die Ausdrücke partitiv und impartitiv (im grammatischen Sinn) vermeiden will, können sie in den erwähnten Regeln des Verf. durch die Ausdrücke »nach der quantitativen Spezies indefinit» und »nach der quantitativen Spezies definit» ersetzt werden.

Schliesslich wird noch der Begriff *Existentialsatz* erörtert. Penttilä hat behauptet, man könne das Partitivsubjekt leichter beherrschen, wenn die Regeln von »Existentialsätzen» (ein von P. gebildeter Begriff) und nicht von Existentialsätzen im Sinne des Verf. sprächen. Verf. zeigt aber, dass die Schwierigkeit nicht so gemeistert werden kann, wie P. meint, weil es viele solche »Existenzsätze» gibt, wo das Subjekt überhaupt nicht im Partitiv stehen kann. Z.B. der Satz *Ihmiset vanhenevat* 'Die Menschen altern' ist ein »Existenzsatz» im Sinne P's (aber nicht ein Existentialsatz im Sinne des Verf.); man kann jedoch nicht sagen *Ihmisiä vanhenee* mit dem Subjekt im Partitiv.

In seiner Kritik gegen den Begriff *Existentialsatz* hat Penttilä nicht richtig verstanden bzw. verstehen wollen, was Verf. mit diesem Ausdruck meint. Existentialsatz ist kurz ein Satz, der ein Existieren oder Vorhandensein ausdrückt. Wenn dagegen der Satz das Existieren des betreffenden Dinges in dem in Rede stehenden Zeitpunkt schon voraussetzt, ist der Satz nicht existential. Die Behauptung P's, dass »bei Anwendung definiter Subjekte immer das Vorhandensein der von den Subjekten bezeichneten Dinge vorausgesetzt wird», stimmt nicht. Als Beleg dafür bringt Verf. einen Satz von F. E. Sillanpää *Ei tullut enää Annaa* 'Es kam keine Anna mehr', wo das Subjekt *Annaa* (Partitiv Sing.) definit ist, der Satz aber das Vorhandensein Annas in dem in Rede stehenden Zeitpunkt nicht voraussetzt. In Sillanpääs Text war Anna zu diesem Zeitpunkt schon tot.

Zum Schluss stellt Verf. noch fest, dass die Grenze zwischen existentialen und nicht-existentialen Sätzen fließend ist, und dass es deshalb auch Fälle gibt, wo, praktisch genommen, derselbe Tatbestand ebenso gut durch einen Satz mit Nominativsubjekt wie durch einen mit Partitivsubjekt ausgedrückt werden kann.